

Гнатюк О.В.,
*кандидат психологічних наук,
провідний науковий співробітник
лабораторії психодіагностики та науково-психологічної інформації,
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України*

ПРОБЛЕМА ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Проблема творчого мислення молодших школярів є важливою і актуальною, адже в сучасних умовах відбуваються значні зміни в різних сферах життєдіяльності людини, зокрема в освіті, тому суспільство пред'являє нові вимоги до розвитку та становлення особистості. Розширення освітнього простору та трансформація усіх сфер життєдіяльності суспільства вимагають від підростаючого покоління вміння свідомо орієнтуватися у швидкоплинному потоці інформації та ефективно здобувати нові знання.

Розвиток здібних і талановитих фахівців відповідає потребі формування творчого потенціалу будь-якого демократичного суспільства, забезпечує можливість інтенсивного прогресу, подальшого розвитку науки та культури. Все більш нагальною стає потреба в особистостях, які здатні самостійно створювати та реалізовувати життєві плани і власні проєкти, самовдосконалюватись, проявляти соціальну активність, мати власну позицію, захищати свої інтереси, брати відповідальність за свої вчинки. Актуальність цих вимог важлива не лише для старшокласників, але й для учнів молодшого шкільного віку.

Реформування змісту початкової освіти передбачає не лише оволодіння учнями відповідною сумою предметних знань та спеціальних умінь і навичок, але й формування в них бажання та вміння вчитися, сприяє набуттю життєво важливих компетентностей, таких як: вільне володіння державною мовою; екологічна

компетентність; інноваційність; інформаційно-комунікаційна компетентність; математична компетентність; навчання впродовж життя; культурна компетентність тощо [5]. «Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості», – зазначено у Державному стандарті початкової освіти [1, с.1]. Головним результатом початкової освіти є здорова дитина, мотивована на успішне навчання, дослідницьке ставлення до життя; це учні, які вміють вчитися з різних джерел і критично оцінювати інформацію, відповідально ставитися до себе та інших людей, усвідомлювати себе громадянами України [5].

Проблема розвитку творчого мислення є важливою для загальноосвітніх навчальних закладів, адже педагоги працюють із підростаючим поколінням, найбільш відкритим для усього нового. Особливої уваги потребують учні початкових класів, адже, молодший шкільний вік є тим етапом онтогенезу, в якому активно і стрімко розвиваються соціальні емоції, самосвідомість, формується самооцінка, відбувається вибудовування ієрархії мотивів і їх супідрядність у генезі соціального розвитку дитини, закладається специфіка спілкування з дорослими та однолітками. Молодший шкільний вік – це період, коли формуються психічні новоутворення, завдяки чому діти виходять на новий рівень пізнання світу і самопізнання, відкривають нові власні можливості і перспективи.

В «Концепції Нової української школи» зазначено, що майбутнє держави пов'язано з молодими людьми, які конкурентоспроможні в будь-якій галузі знань, здатні адекватно сприймати інноваційні процеси, генерувати власні ідеї, активно й незалежно мислити, творчо вирішувати різні життєві ситуації [5]. Сучасні зміни, що відбуваються в Україні вимагають підготовки конкурентоспроможного молодого фахівця, здатного до навчання впродовж життя, до самовдосконалення, саморозвитку, сучасного спеціаліста, який володіє критичним, самостійним та

творчим мисленням, вмiє ставити цiлi та досягати iх. Завдяки сформованому творчому мисленню здобувачi освiти, маючи ґрунтовнi знання, зможуть застосовувати iх у повсякденному життi, знаходити шляхи розв'язання нестандартних ситуацiй, вправлятися у твореннi нового.

Проблема розвитку творчого мислення молодших школярiв є актуальною на сучасному етапi реформування вiтчизняної освiти, а тому була i нинi залишається предметом дослiджень багатьох українських та зарубiжних учених. Наприклад, психологiчнi аспекти формування творчого мислення представленi у працях таких науковцiв: Г. С. Костюка, В. Моляко, Я. Пономарьова, В. Рибалки, С. Рубiнштейна та багатьох iнших. Багато для розвитку науки про творчу природу мислення зробив видатний український учений Г. С. Костюк. Вiн пiдкреслював, що мислення породжується потребою зрозумiти якусь нову для людини ситуацiю, новий для неї об'єкт. Мислення дозволяє людинi прийти до розумiння. Розумiння завжди являє собою процес пiзнання нового, невідомого за допомогою вже вiдомого. Спираючись на те, що вже пiзнано, людина вирiшує новi пiзнавальнi завдання. На його думку, мислення виникає в проблемнiй ситуацiї. Остання характеризується не лише незнанням, а усвiдомленням людиною того, що у вiдомому є щось невідоме, суттєво важливе для нього й одночасно таке, що не можна з'ясувати одразу. Учений вказує, що рiшення задачi iнодi виникає випадково пiсля попереднiх напружених, але безрезультатних зусиль її рiшення. Це те що називається «освянням», але в реальностi є завершенням аналітико-синтетичної роботи над певним завданням, з думкою про яке людина лягає та встає [3].

Творче мислення молодшого школяра передбачає багатство iдей; нетрадицiйнiсть; гнучкiсть розуму; здатнiсть ставити проблеми та iх вирiшувати; гарну пам'ять; належний рiвень допитливостi; самостiйнiсть, iнiцiативнiсть, наполегливiсть. Творче мислення учня вченi пов'язують зi створенням нового ориґiнального продукту, з пошуком нових засобiв дiяльностi. Розвитком творчої

особистості потрібно керувати, оскільки існують чинники, що впливають на нього.

До цих чинників безпосередньо відносять:

- умови, в яких формується дитина;
- середовище, що її оточує;
- характер навчальної діяльності.

Розвиток творчого мислення – одне із важливих завдань, покладених на Нову українську початкову школу. Саме початкова школа покликана відіграти провідну роль у творчому розвитку молодших школярів. На сьогоднішній день вже у початкових класах пріоритети надаються розвивальній функції навчання, культу самостійності й нестандартності думки. Дуже важливо навчити дитину не тільки засвоювати вже досягнуті людством знання з подальшим їх відтворенням, а й створювати нові знання самостійно. Для цього необхідно навчитися знаходити для себе проблемні ситуації, над якими цікаво замислюватись та знаходити неординарні та оригінальні рішення, що в майбутньому можуть набути великого значення. Саме таким чи хоча б подібним має бути результат освітнього процесу, адже в кожній дитині прихований особливий талант і метою досвідченого вчителя має стати мета знайти та відкрити в кожному своєму учневі таке джерело задатків.

Молодший шкільний вік є періодом інтенсивного психічного та особистісного розвитку: формування мотивів учіння, розвитку стійких пізнавальних потреб; розвитку продуктивних прийомів і навичок навчальної діяльності; розкриття індивідуальних особливостей і здібностей; розвитку навичок самоконтролю, самоорганізації та саморегуляції; становлення адекватної самооцінки; розвитку критичності в ставленні до себе та оточуючих; засвоєння соціальних норм, розвитку навичок спілкування з однолітками, встановлення тісних дружніх контактів. Новоутворення, які виникають у цей період, навчальна діяльність, сприятливе освітнє середовище створюють передумови для формування творчого мислення здобувачів початкової освіти.

В умовах воєнного стану Уряд нашої країни, зокрема Міністерство освіти і

науки України, докладають максимум зусиль для забезпечення сталості навчання та викладання, створення безпечних умов для учнів і студентів, вчителів і викладачів, підтримки тих, хто був змушений виїхати за кордон або до безпечніших регіонів України, для продовження системних реформ на всіх рівнях освіти.

Сучасна школа передбачає створення умов для творчого розвитку та самореалізації кожної особистості, формування потреби та здатності особистості до самоосвіти. Однак це неможливо, якщо з дитинства не прищеплене бажання вчитися та знаходити задоволення в процесі навчання. Тому професійна діяльність учителя початкової школи полягає не лише в передачі знань, формуванні ключових компетентностей, а повинна ґрунтуватися на засадах психолого-педагогічної діагностики, яка уможлиблює шляхом вивчення особистості учня забезпечення оптимальних умов для навчання і виховання, збереження психічного здоров'я.

Проблема навчання і розвитку творчого мислення молодших школярів пов'язана з вимогами та потребами сучасного суспільства, динамікою його розвитку, що стимулює активність і творчість особистості. В умовах реформування освіти перед українською школою стоїть важливе завдання – своєчасне виявлення креативних здібностей в учнів, їх подальший розвиток, навчання і виховання цілеспрямованої особистості, що прагне до максимальної реалізації своїх можливостей. Все більш нагальною стає потреба в особистостях, які здатні самостійно створювати та реалізовувати життєві плани і власні проєкти, самовдосконалюватись, проявляти соціальну активність, мати власну позицію, захищати свої інтереси, брати відповідальність за свої вчинки. Завдяки сформованому творчому мисленню здобувачі освіти, маючи ґрунтовні знання, зможуть застосовувати їх у повсякденному житті, знаходити шляхи розв'язання нестандартних ситуацій, вправлятися у творенні нового.

Перед здобувачами освіти стоїть завдання успішного оволодіння навчальною діяльністю. Відомо, що найбільш успішно навчання учнів здійснюється за умови їх позитивного ставлення до нього. Тоді вони докладають багато зусиль для засвоєння

знань, оволодіння уміннями і навичками, уважні на уроках, намагаються якомога краще виконати різноманітні учбові завдання, використовують вільний час на додаткові заняття. Недостатня успішність учня ще не свідчить про недостатність його здібностей. Так само й уміле виконання учнем тих чи інших завдань ще не свідчить про його особливі здібності [4].

На розвиток і формування особистості впливає багато чинників. Одним із таких чинників є творчість. Творчість є невід'ємною частиною системи навчально-виховного процесу, вона є основою успішного формування компетентностей. Тому важливим завданням педагогів є виховання творчої особистості, розвиток творчого мислення дітей. Творчий процес – це складний акт, пов'язаний з високим напруженням усіх духовних сил людини. Він потребує інтенсивної розумової діяльності й уваги, концентрації уваги, вольового напруження та мобілізації знань і досвіду людини на вирішення поставленого завдання. В той же час навчальний процес повинен бути для дитини не лише засобом здобуття знань, без яких вона не може обійтися у повсякденному житті, але й має викликати бажання йти шляхом власного розвитку, знаходячи щось нове, цікаве, незвичне, самостійно знаходити і опрацьовувати будь-яку інформацію, критично оцінювати і застосовувати її під час розв'язання побутових та пізнавальних проблем, отримуючи при цьому естетичне задоволення від почутого, побаченого, пережитого.

Розвиток творчого мислення відбувається у процесі виховання і навчання, формується через взаємодію дитини зі світом, внаслідок оволодіння змістом матеріальної і духовної культури. Тобто формування творчого мислення має системний і цілеспрямований характер. Творче мислення – це психічний процес, результатом якого є відкриття принципово нового чи удосконаленого вирішення того чи іншого завдання, яке спрямоване на створення нових ідей [2]. Творче мислення розвивається на основі уяви, яка у дітей дуже розвинена. Ігри, які вони вигадують і розігрують є плодом їхньої уяви. Значення уяви у розвитку творчого мислення дуже вагоме, вона має сприяти психічному розвитку, а не переростати у

пасивну форму і замінювати реальне життя на фантазії. Сприятливий розвиток творчого мислення залежить від правильного підходу учителя до організації творчої діяльності школярів.

Формування творчої особистості – це динамічний процес формування цілісної людської індивідуальності, що проявляє творчу мотивацію, творчі вміння та здібності, що забезпечує здатність формувати якісно нові матеріали, технології, що в тій чи іншій мірі змінюють життя на краще. Такий процес відбувається під впливом різноманітних чинників, зокрема творчої діяльності. Під творчою діяльністю розуміють специфічну діяльність, внаслідок якої відбувається відкриття нового, оригінального, що відображає індивідуальну спрямованість. Освітній процес слід збагачувати такою творчою діяльністю, яка давала б поштовх до творчого задоволення і розвитку пізнавальних можливостей школярів, надавала їм максимальну свободу для творчого просування, будувала прагнення цікаво і продуктивно опановувати знання, адже саме відкриття творчого потенціалу є одним з основних завдань Нової української школи.

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
2. Кельнер С. С. Шляхи розвитку творчих здібностей учнів. *Шкільному психологу*. 2013. №12. С. 2–19.
3. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ: Радянська школа. 1989. 608 с.
4. Лоюк О. Творче мислення як чинник розумового розвитку школярів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2013. № 47. С. 148–153.
5. Нова українська школа. URL: <https://nus.org.ua/>

